

**Βιβλιοθήκες και ακαδημαϊκή κοινότητα.
Το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Προβλήματα και προοπτικές**

Καθηγητής Πάνος Καζάκος

1. Η βιβλιοθήκη ως θεσμός και τόπος εργασίας αντανακλά γενικά όλη την παθολογία της σημερινής ελληνικής κοινωνίας. Πρόκειται για ένα γενικότερο πρόβλημα, όσον αφορά τις βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και καλό θα είναι να μη ξεχνάμε ότι τα δικά μας εντάσσονται ακριβώς σε αυτό.

Το ελληνικό κράτος (δηλαδή οι κομματικοί μηχανισμοί που κατά καιρούς κατέλαβαν την εξουσία) έδειξε για δεκαετίες πλήρη αδιαφορία και άγνοια στον τομέα της δημιουργίας και σωστής οργάνωσης των βιβλιοθηκών. Δεν υπάρχει υπεύθυνα σχεδιασμένη πολιτική. Φαίνεται ότι η ανάπτυξη των βιβλιοθηκών δεν είναι αποδοτική κομματική επένδυση, αφού απαιτεί χρόνο και προοπτική.

Αλλά και οι μεγάλοι θεσμοί του έθνους απέτυχαν εδώ ως τώρα. Ειδικά για το Πανεπιστήμιο Αθηνών δεν μπορούμε να αποδίδουμε ολόκληρη την ευθύνη στο κράτος. Πρέπει να δούμε πως και εδώ τα κατακερματισμένα ακαδημαϊκά συμφέροντα συνωμότησαν, για να μη παρακολουθήσουμε τις σύγχρονες εξελίξεις.

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι οι περισσότερες από τις αξιόλογες βιβλιοθήκες της χώρας οφείλονται σε δωρητές και ευεργέτες που κάλυψαν όσο μπορούσαν μερικά κενά.

Μάλιστα υπάρχει ένα παλαιότερο επεισόδιο που θα ήθελα να το αναφέρω, γιατί ρίχνει φως στην θλιβερή μας πραγματικότητα. Σχετίζεται με τη *Γεννά-δειο Βιβλιοθήκη*. Ο Ιωάννης Γεννάδιος προόριζε τη συλλογή του ως δωρεά για την Εθνική Βιβλιοθήκη (που ανήκει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών). Προς τον σκοπό αυτό έστειλε τους καταλόγους της συλλογής του, που τότε αριθμούσε 25.000 τόμους και η Εθνική τους.... έχασε. Ίσως έτσι ο ακατάστατος υπάλληλος απέφυγε τον κόπο να παραλάβει τόσους χιλιάδες τόμους. Το όφελος όμως ήταν ότι δημιουργήθηκε μια αυτόνομη και καλά οργανωμένη βιβλιοθήκη, η Γεννάδειος, η οποία βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία εκσυγχρονισμού, συντηρούμενη και εμπλουτιζόμενη με εντυπωσιακά αποκτήματα, ενημερωνόμενη συνεχώς σε τομείς που αποτελούν το κύριο σώμα της κλπ.

Αναφέρομαι ακόμη στο γενικότερο πρόβλημα. Πέρα λοιπόν από ένα μικρό αριθμό βιβλιοθηκών που αναπτύχθηκαν κάτω από κάποιες ευτυχείς συγκυρίες, οι υπόλοιπες μόνον κατ' όνομα είναι βιβλιοθήκες και αυτές δεν έχουν επαρκείς πόρους, ούτε κατάλληλα κτήρια, ούτε κατάλληλη οργάνωση. Λει-

τουργούν συχνά ανορθολογικά. Ελάχιστες βιβλιοθήκες π.χ. λειτουργούν σύμφωνα με τα διεθνή ή ευρωπαϊκά πρότυπα. Υστερούμε ακόμη και σε σύγκριση με νεότερες αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Τουρκία.

Χαρακτηριστική είναι η κατάσταση της *Εθνικής Βιβλιοθήκης*. Μάλιστα τον Ιούνιο η διοίκηση της, με επικεφαλής τον πρόεδρο της εφορείας της καθ. Β. Κρεμμυδά, αναγκάστηκε να παρουσιάσει δημόσια τα προβλήματα της. Κάπως συνοπτικά: τα περισσότερα παλαιά βιβλία δε δίνονται, διότι χρειάζονται συντήρηση, τα νεότερα δε δίνονται, διότι δεν έχουν καταλογογραφηθεί, οι εφημερίδες δε διατίθενται, διότι δεν έχουν φιλομογραφηθεί, το προσωπικό είναι ελάχιστο και οι δυνατότητες εξυπηρέτησης των χρηστών μηδενικές, οι κατάλογοι απηρχαιωμένοι, ο προϋπολογισμός της είναι ανεπαρκής (125 εκ.), δε διαθέτει επαρκή ράφια (έχει σήμερα 12 χμ. ράφια, ενώ χρειάζεται 50 χιλ.) και ενοικιάζει χώρους για την "αποθήκευση" βιβλίων. Όλο το θεσμικό της πλαίσιο είναι απηρχαιωμένο. Είναι ουσιαστικά μια εθνική αποθήκη βιβλίων.

Το ίδιο ισχύει και για την αξιολογή από την άποψη του αριθμού των βιβλίων *Βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων*, η οποία μάλιστα μάλλον βρίσκεται εν διαλύσει.

Το θέμα των βιβλιοθηκών λοιπόν δεν πολυσυγκινεί. Μας συγκίνησε όμως η αναγγελία ότι ιδρύεται πάλι η Βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας - προφανώς για ιστορικούς λόγους. Στην έναρξη της παγκόσμιας εκστρατείας για την ίδρυση της συμμετείχε ενεργά και το ελληνικό κράτος με την Υπουργό Πολιτισμού του.

2. Ας έλθουμε τώρα στις **Βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Αθηνών**.

Αναγνωρίζω ότι υπάρχουν διαφορές από ίδρυμα σε ίδρυμα, αλλά και από σχολή σε σχολή.

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι το μεγαλύτερο ίδρυμα της χώρας. Αλλά από πλευράς οργάνωσης της υποδομής του υστερεί δραματικά, αν και έγινε κάποια πρόοδος σε Σχολές, Τμήματα και Τομείς τα τελευταία χρόνια. Η συνολική κατάσταση είναι προβληματική. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών δε διαθέτει μια κεντρική βιβλιοθήκη —πράγμα σπάνιο στον κόσμο- ούτε και με το νέο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού πρόκειται να την αποκτήσει. Ως πρόσφατα σε πολλές προκηρύξεις για θέσεις ως τυπικό προσόν των υποψηφίων αναφερόταν το απολυτήριο λυκείου.

Εν μέρει η διασπορά των βιβλιοθηκών σχετίζεται με το μέγεθος του Ιδρύματος και τον γεωγραφικό κατακερματισμό του. Αλλά εν μέρει οφείλεται στην αδυναμία της διοίκησης του να ιεραρχεί σωστά τις ανάγκες, να θέτει προτεραιότητες, να σχεδιάζει μακροχρόνια, με απλά λόγια να λειτουργεί σύγχρονα.

Κάπως αιχμηρά, δεν υπάρχει πανεπιστημιακή κοινότητα -ως τόπος συζήτησης, ανταλλαγής πληροφοριών κλπ.- χωρίς σοβαρή βιβλιοθήκη και μάλιστα κεντρική. Υπάρχουν τότε "φέουδα", τοπικοί άρχοντες, ακαδημαϊκοί επιχειρηματίες αλλά όχι κοινότητα.

Και, ενώ είναι γνωστό πόσο κρίσιμος είναι ο ρόλος των βιβλιοθηκών και ποια είναι η κατάσταση, η εξέλιξη παραμένει βραδεία και αντιφατική. Ακόμη και μετά το ΕΠΕΑΕΚ και το ξεκίνημα του μεγάλου προγράμματος για τον εκσυγχρονισμό τους. Προκαταλαμβάνοντας το συμπέρασμα της ενασχόλησης μου με αυτό υποστηρίζω από πριν ότι το πρόγραμμα θα οδηγήσει σε ατελείς λύσεις. Στο Πανεπιστήμιο Αθηνών λείπει η βούληση για θαρραλέες λύσεις με προοπτική. Μερικές φορές έχω την εντύπωση ότι επικρατεί η λογική του μικρομαγαζάτορα. Ακόμη και σήμερα.

3. Σε πρόσφατη μελέτη προσπαθήσαμε να κάνουμε μια πρώτη αποτύπωση της σημερινής κατάστασης των Βιβλιοθηκών του ΕΚΠΑ και να διατυπώσουμε προτάσεις κυρίως για την οργάνωση και ενοποίηση των επιμέρους Βιβλιοθηκών-Σπουδαστηρίων. Δε θα σταθώ εδώ στις λεπτομέρειες της μελέτης, αλλά σε μερικά μόνο σημεία που θεωρώ ότι πρέπει να προσεχθούν.

Έχει σημασία να αρχίσουμε, υπενθυμίζοντας ότι μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη πρέπει:

- να μπορεί να στεγάζει τις συλλογές βιβλίων, να τις ανανεώνει, να ταξινομεί και καταλογογραφεί, να επικοινωνεί με άλλες βιβλιοθήκες κλπ.
- να έχει αρκετή ευρυχωρία για την εργασία του προσωπικού και τη διαχείριση
- να παρέχει τις απαραίτητες συνθήκες για τη χρήση των βιβλίων.

Με δυο λόγια μια πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη δεν είναι απλά μια αποθήκη βιβλίων, ούτε, λογικά, ιδιωτική υπόθεση οποιουδήποτε διδάσκοντος.

Επίσης, ο χώρος/ κτήριο μιας βιβλιοθήκης πρέπει να επιλέγεται, έτσι ώστε να λαβαίνει υπ' όψιν και τις μελλοντικές εξελίξεις. Εκτιμάται γενικά ότι οι συλλογές των βιβλιοθηκών έρευνας διπλασιάζονται σε μέγεθος κάθε 16-20 χρόνια.

Τώρα βέβαια το *κτηριακό* δεν ήταν το κύριο αντικείμενο της μελέτης. Όμως έριχνε και ρίχνει βαριά τη σκιά του πάνω σε όλο το σύστημα Βιβλιοθηκών του ΕΚΠΑ, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος των πόρων του προγράμματος θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, για να *δοθούν κίνητρα για συνενώσεις Βιβλιοθηκών και, με τον τρόπο τούτο, να συνδέσουν την πολιτική εκσυγχρονισμού των Βιβλιοθηκών με άλλα τμήματα της πολιτικής του ΕΚΠΑ, όπως π.χ. την πολιτική κτηριακής υποδομής, αξιοποίησης της περιουσίας κλπ.*

4. Η εντύπωση μας είναι ότι, με αφετηρία τα διεθνή πρότυπα αλλά και κάποιες προόδους στην Ελλάδα, το σύστημα Βιβλιοθηκών του ΕΚΠΑ (παρά τις εξελίξεις σε Τμήματα του) έχει μείνει πίσω από τις εξελίξεις ως προς:

- τη στελέχωση
- το "θεσμικό πλαίσιο" ("κανονισμοί", διάρθρωση προσωπικού, job description, οργανογράμματα, εποπτεία και διεύθυνση κλπ.)
- τις διαδικασίες προμήθειας υλικού

- τις διαδικασίες ταξινόμησης και καταλογογράφησης
- την παρακολούθηση της χρήσης
- τα συστήματα δανεισμού
- τον εξοπλισμό με τεχνικά μέσα
- τη διασπορά
- τη δικτύωση και
- την επάρκεια και καταλληλότητα χώρων, μολονότι στον τομέα αυτόν υπήρξαν σημαντικές εξελίξεις τα τελευταία χρόνια.

Οποιαδήποτε λύση σε ένα ή μερικά από τα προβλήματα αυτά, μπορεί να φέρει βελτιώσεις αποσπασματικές (π.χ. πρόσληψη μερικών ατόμων και εγκατάσταση μερικών Η/Υ), αλλά δε θα έχει ως αποτέλεσμα μια βιώσιμη διαδικασία προσαρμογής στις σύγχρονες απαιτήσεις.

Στο ΕΚΠΑ λειτουργούν σήμερα 44 περίπου εξειδικευμένες Βιβλιοθήκες, οι οποίες καλύπτουν θεματικά όλο το επιστητό και εξαρτώνται οικονομικά και διοικητικά από τους αντίστοιχους Τομείς ή Τμήματα. Ορισμένες λειτουργούν σε επίπεδο Τομέων, άλλες σε επίπεδο Τμημάτων. Άλλες έχουν προσωποπαγή χαρακτήρα. Σ' αυτές τις 44 περίπου Βιβλιοθήκες εργάζονται 67 βιβλιοθηκονόμοι και 38 διοικητικοί υπάλληλοι, οι οποίοι διαχειρίζονται περίπου 600.000 τόμους βιβλίων και 5.000 τίτλους περιοδικών εκδόσεων¹. Οι Βιβλιοθήκες βρίσκονται σε χώρους του ΕΚΠΑ εκτάσεως περίπου 14.000 τ.μ. και εξυπηρετούν εκτός από τους 65.923 φοιτητές και τα 1879 μέλη του Διδακτικού Προσωπικού και πολλούς άλλους εξωτερικούς ερευνητές και μεταπτυχιακούς (συνολικά περίπου 68.000 χρήστες).

Η αυτοματοποίηση των λειτουργιών τους βρίσκεται σε αρχικό στάδιο. Δεν υφίσταται ενιαίος εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας, κοινή πολιτική ή κάποιος συντονισμός των εργασιών, οπότε χρησιμοποιούνται διαφορετικά βι-βλιοθηκονομικά πρότυπα επεξεργασίας του υλικού τους. Όλα αυτά δεν εξηγούνται μόνον από τη μεγάλη διασπορά.

5. Ως προς το κτηριακό ειδικότερα καταγράφουμε την κατασκευή νέων κτηρίων, στα οποία εγκαθίστανται και ενοποιούνται Βιβλιοθήκες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Βιβλιοθήκης της Σχολής Επιστημών Υγείας με την ευρυχωρία που διαθέτει και τις προοπτικές που ανοίγει για να γίνει ένας ζωντανός τόπος διακίνησης της πληροφόρησης.

Ανάλογες εξελίξεις ως προς το κτηριακό υπάρχουν επίσης στη Θεολογική, στα Τμήματα Μαθηματικών, Πληροφορικής, Φυσικής, Χημείας και Βιολογίας.

1. Για περισσότερα στοιχεία βλέπε αναλύσεις βιβλιοθηκονόμων Ντίνας Τσίρπου, Ασημ. Περρή κ. ά. Όλες οι παραπομπές στη συνέχεια αφορούν στις επεξεργασίες των μελών της ομάδας εργασίας για την καταγραφή της τωρινής κατάστασης στο σύστημα βιβλιοθηκών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τέλος, θετικές εξελίξεις σημειώθηκαν σε ορισμένα Τμήματα με την ενοποίηση των διαφόρων Σπουδαστηρίων ή Αναγνωστήριων. Π.χ. στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης έγινε η ενοποίηση των Βιβλιοθηκών στα τέλη της δεκαετίας του '80, ενώ εξασφαλίσθηκαν και πόροι τρίτων για τη βελτίωση του υλικού της. Με άλλα λόγια υπάρχει τη στιγμή αυτή Βιβλιοθήκη Τμήματος. Το ίδιο ισχύει και για το Οικονομικό Τμήμα. Το επόμενο λογικό βήμα θα ήταν η ενοποίηση των δύο και η ένταξη σε αυτή των υπό διαμόρφωση Βιβλιοθηκών του Τμήματος Ε/ΜΜΕ και των Παιδαγωγικών.

Ιδιομορφίες, ως προς το κτηριακό, εμφανίζει η Φιλοσοφική Σχολή με τη διάκριση σε παλαιά και νέα Τμήματα και την παράδοση ορισμένων Τομέων, που εποπτεύουν σημαντικές Βιβλιοθήκες. Εδώ η χωροταξική κατανομή εμφανίζεται λιγότερο πειστική, κατά το βαθμό που οι περισσότερες Βιβλιοθήκες είναι εγκατεστημένες σ' ένα κτήριο, αν και όχι σε ενιαίο χώρο. Είναι πιθανόν όμως ότι μπορεί να υπάρξει εξέλιξη, δηλαδή ενοποίηση.

Εκεί που εμφανίζονται τα μεγαλύτερα προβλήματα από κτηριακή άποψη είναι οι κοινωνικές επιστήμες.

6. Αφήνοντας το Νομικό Τμήμα κατά μέρος, όπου υπάρχει παράδοση των Σπουδαστηρίων και των Βιβλιοθηκών τους, σημειώνουμε ότι υπάρχουν χωριστές Βιβλιοθήκες για το Οικονομικό και το Πολιτικό Τμήμα, σε διαφορετικούς χώρους, ότι μια νέα Βιβλιοθήκη ετοιμάζεται σε άλλο σημείο για το Τμήμα ΕΜΜΕ και ότι τα Παιδαγωγικά ακολουθούν το δικό τους δρόμο. Σε όλα αυτά πρέπει να προστεθεί και η πρόσφατη δημιουργία του "Σπουδαστηρίου Ευρώπη" (του Νομικού Τμήματος). Το τελευταίο είναι ταυτόχρονα και Κέντρο Τεκμηρίωσης της ΕΕ και εφοδιάζεται με όλο το υλικό που αποστέλλεται από την ΕΕ δωρεάν. Και ενώ ουσιαστικά απευθύνεται σε ένα ευρύτερο ακαδημαϊκό κοινό (διδάσκοντες και φοιτητές του Πολιτικού, του Οικονομικού, του Νομικού κλπ.), το Κέντρο εδώ και χρόνια δεν εξυπηρετεί παρά μόνο τρεις καθηγητές ενός Τομέα, ενώ σε όλους τους άλλους δηλώνεται ότι... ανακαινίζεται. Το ίδιο θα γίνει με το νέο Σπουδαστή-ριο, στο οποίο εντάχθηκε. Πρόκειται για μια κατάσταση, η οποία πρέπει να αλλάξει επείγοντως.

Η λύση πρέπει να αναζητηθεί στη σταδιακή έστω δημιουργία **Βιβλιοθήκης των Κοινωνικών Επιστημών**, σε ένα χώρο και με την ένταξη όλων των επιμέρους Βιβλιοθηκών σε αυτή.

Για την ιστορία αναφέρουμε ότι η πρόταση είναι παλαιά (η Σύγκλητος είχε ορίσει επιτροπή καθηγητών για το θέμα (Καζάκος, Σούρλας, Πανεθυμιτά-κης, Τσινισιζέλης), τις προτάσεις της οποίας και είχε υιοθετήσει. Αλλά δεν υπήρξε συνέχεια. Πυρήνας των προτάσεων ήταν η εγκατάσταση των σχετικών Βιβλιοθηκών στο Χημείο (Νέο και Παλαιό κτήριο).

Πράγματι, ο χώρος και τα κτήρια του Χημείου προσφέρονται σήμερα ιδανικά για μια Βιβλιοθήκη Κοινωνικών Επιστημών του ΕΚΠΑ.

Η μεταγενέστερη λοιπόν εξέλιξη (και η διανομή των χώρων του συγκροτήματος του Χημείου με εντελώς αδιαφανείς διαδικασίες ή, οπωσδήποτε χωρίς

κάποια μακροχρόνια προοπτική) έδειξε ότι μια συνολική λύση στον τομέα αυτόν προσέκρουσε σε αντιτιθέμενες βλέψεις των διαφόρων Τμημάτων, σε βραχυχρόνια προσανατολισμένες επιδιώξεις ικανοποίησης επιμέρους αναγκών των ίδιων ή και μεμονωμένων διδασκόντων και στην αδυναμία των κεντρικών αρχών του Πανεπιστημίου να την κατευθύνουν σύμφωνα με προκαθορισμένους και ώριμους στόχους.

Κατά την εκτίμηση μου, επιβάλλεται έστω και τώρα να αρχίσει η ενοποίηση των σχετικών Βιβλιοθηκών. Όπως προτάθηκε και στην Επιτροπή Υλοποίησης του Έργου για τον Εκσυγχρονισμό των Βιβλιοθηκών του ΕΚΠΑ, υπάρχουν πόροι (για διαμόρφωση χώρων, για εξοπλισμό, για προσωπικό, κλπ.), που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως **κίνητρα για την ενοποίηση**. Δεδομένου ότι υπάρχουν και χώροι, θα είναι λάθος να μην εκμεταλλευθεί η Πανεπιστημιακή Αρχή την ευκαιρία.

Πρέπει να τονίσουμε ότι η ύπαρξη χωριστών χώρων, χωριστού προσωπικού, διαφορετικών υπευθύνων, χωριστών τεχνικών μέσων, ο κατακερματισμός, κλπ., συνεπάγεται ότι:

- δεν γίνεται ορθολογική αξιοποίηση του προσωπικού
- δε λαμβάνονται υπ' όψιν κριτήρια αποτελεσματικού καταμερισμού των έργων
- θα χρειασθούν πολύ περισσότεροι πόροι για τον "εκσυγχρονισμό", από εκείνους που θα ήταν αναγκαίοι σε περίπτωση ενοποίησης
- δε δημιουργούνται ελκυστικές συνθήκες για το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας, αν και οι επιμέρους διδάσκοντες μπορεί να εμπιστεύονται μόνο το δικό τους χώρο κλπ.

Τα ανωτέρω ισχύουν βέβαια πολύ περισσότερο για τον κατακερματισμό των βιβλιοθηκών στο εσωτερικό των Τμημάτων.

Το ΕΚΠΑ με τη γεωγραφική διασπορά του δύσκολα ίσως θα καταφέρει να έχει μια βιβλιοθήκη (σε ένα κτήριο). Η πρακτική λύση συνίσταται στη δημιουργία 4-5 εξειδικευμένων αλλά μεγάλων βιβλιοθηκών με ανάλογη συγκέντρωση των εγκαταστάσεων τους. Αυτό είναι και το αυθεντικό νόημα των Κεντρικών Βιβλιοθηκών (διαφορετικά εννοούμε νέα "γραφεία διεκπεραίωσης υλικού"). Όπως σημειώσαμε, υπάρχει ήδη εξέλιξη προς την κατεύθυνση αυτή με τη δημιουργία της Βιβλιοθήκης της Σχολής Επιστημών της Υγείας, στη Θεολογική, στη Φυσικομαθηματική κλπ. Το ίδιο πρέπει να επιχειρηθεί στις κοινωνικές επιστήμες για τα Τμήματα που έμειναν στο κέντρο της Αθήνας και, χωριστά, στη Νομική. Αυτό θα έπρεπε να είναι το "όραμα".

Στο παράδειγμα που αναφέραμε μπορεί να δείξει κανείς εύκολα ότι *ουσιαστικές και μονιμότερες λύσεις είναι αδύνατες αν δεν εναρμονισθούν μεταξύ τους διαφορετικά προγράμματα του Πανεπιστημίου*.

Ας προσθέσουμε ότι η δημιουργία νέων χώρων είναι ένα βήμα, η συγκέντρωση διάσπαρτων Βιβλιοθηκών ένα δεύτερο. Και εμφανίζεται το παράδοξο φαινόμενο να μη γίνεται η συγκέντρωση ακόμη και όπου υπάρχουν χώ-

ροι. Παράδειγμα η "Κεντρική Βιβλιοθήκη" του Χημικού, Βιολογικού και Φαρμακευτικού. Το κτήριο παραμένει άδειο. Στη Βιβλιοθήκη των Επιστημών της Υγείας οι Τομείς δε θέλουν να πάνε τα βιβλία τους εκεί, δηλώνοντας κιόλας μερικές φορές ότι αυτό θα γίνει μόνο "πάνω στο πτώμα τους". Και ενώ δε θέλουν τη συγκέντρωση... ζητούν γραμματεία! Λογικά θα έπρεπε να κλείσουν οι τομεακές Βιβλιοθήκες, όχι μόνο γιατί οι τομεακές Βιβλιοθήκες είναι ένας αντιεπιστημονικός τρόπος οργάνωσης, αλλά και για λόγους εκλογίκευσης. Όλα αυτά δείχνουν ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με βαθύτερα προβλήματα, που αφορούν τις αξίες και τις συμπεριφορές μας.

7. Πάντως, η ιδέα για χωροταξική συγκέντρωση σε 4-5 Κεντρικές Βιβλιοθήκες (μακροχρόνια από τη φύση της), έχει τεθεί στο τραπέζι και μας απασχολεί στην Επιτροπή του Έργου για τον εκσυγχρονισμό των Βιβλιοθηκών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Αλλά η λύση προς την οποία προσανατολίσθηκε η πλειοψηφία της Επιτροπής δε συνεπάγεται τη χωροταξική ενοποίηση των διάσπαρτων Βιβλιοθηκών, πράγμα άλλωστε που θα ήταν δυνατό, μόνο αν εναρμονισθούν διάφορες πολιτικές του Πανεπιστημίου Αθηνών (επενδύσεις κλπ.). Έτσι με τον όρο "Κεντρικές Βιβλιοθήκες" εννοούν κυρίως τη δικτύωση. Στην πράξη η δικτύωση αυτή θα συνίσταται στη δημιουργία νέων "γραφείων διεκπεραίωσης υλικού" σε κάποιες από τις υπάρχουσες Βιβλιοθήκες και το αποτέλεσμα θα είναι ή να μη λειτουργήσει τελικά το σύστημα ή να επιμηκυνθούν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες ή, απλά, να ενισχυθούν κάποιες Βιβλιοθήκες που βαπτίζονται Κεντρικές με προσωπικό και Η/Υ.

Κατά τη γνώμη μου ο συνδυασμός χωροταξικής ενοποίησης και δικτύωσης

- εξυπηρετεί καλύτερα συγκεκριμένες λειτουργικές ανάγκες
- αξιοποιεί καλύτερα την τεχνολογική εξέλιξη
- θα οδηγήσει σε άνιση κατανομή πόρων (στελεχών και εξοπλισμού), χωρίς οποιαδήποτε νομιμοποίηση
- θα προκαλέσει λιγότερες εντάσεις ανάμεσα στα Τμήματα και τελικά
- εκμεταλλεύεται την τωρινή ευκαιρία για αποφασιστικά βήματα βελτίωσης της κατάστασης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Πρέπει να τονισθεί εκ νέου ότι η χωροταξική συγκέντρωση και ενοποίηση είναι αναγκαία όχι μόνο για λόγους αρχής αλλά και για πολύ πρακτικούς λόγους: Η ενοποίηση θα επέτρεπε τον καλύτερο καταμερισμό των έργων ανάμεσα στο προσωπικό των Βιβλιοθηκών, συνεπώς και την αξιόπιστη ανάπτυξη του υλικού του, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες ΔΕΠ και φοιτητών, τη διάθεση χώρων για καλή χρήση και εγκατάσταση Η/Υ κλπ. Τίποτε από όλα αυτά δεν μπορεί να γίνει, αν συνεχισθεί ο κατακερματισμός. Δε θα βελτιωθεί η κατάσταση αισθητά, αν απλώς διασπαρούν 50 βιβλιοθηκονόμοι στους υπάρχοντες χώρους (ιδίως σε ορισμένες Σχολές, όπου ο κατακερματισμός είναι μεγάλος) και αν ο καθένας από αυτούς κάνει δουλειές, που δεν του ανήκουν, αδυνατώντας έτσι να εκπληρώσει το έργο για το οποίο πράγματι προορίζεται. Ούτε θα βελτιωθεί η κατάσταση, αν διανεμηθούν μερικοί

ακόμη Η/Υ και δεν εξασφαλισθεί ένας τέτοιος καταμερισμός έργων ανάμεσα στο προσωπικό, που θα έκανε δυνατή τη χρησιμοποίηση των Η/Υ από τους αναγνώστες κλπ.

Επισημαίνουμε τα ανωτέρω, γιατί πρέπει να γίνει συνείδηση ότι κινδυνεύουμε να απορροφήσουμε αναποτελεσματικά πολύτιμους πόρους, τους οποίους δύσκολα θα διαθέτουμε στο μέλλον.

8. Υπαινηχθήκαμε προηγουμένως ότι δεν τίθεται απλά και μόνον ζήτημα ενοποίησης, αλλά και ανεύρεσης νέων χώρων για τις βιβλιοθήκες. Εδώ πρέπει να συζητηθούν οι προτεραιότητες του Πανεπιστημίου, παρά το γεγονός ότι ζούμε σε μια εποχή στενότητας πόρων. Στην Πανεπιστημιούπολη κτίζονται συνεχώς νέες εγκαταστάσεις, αλλά δεν προβλέπεται η δημιουργία Βιβλιοθηκών σε αυτές. Έτσι παρουσιάζεται το φαινόμενο να υπάρχουν Βιβλιοθήκες σε κάθε όροφο και σε κάθε πτέρυγα της Φιλοσοφικής Σχολής, που μόλις δικαιολογούνται από την αυτοτέλεια των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων. Λογικά, θα πρέπει να κατασκευασθούν σταδιακά χωριστά κτήρια και όσο ταχύτερα αρχίσει ο προγραμματισμός, τόσο το καλύτερο. Το παράδειγμα δίνει η Ιατρική, με την Κεντρική Βιβλιοθήκη που πρόσφατα δημιούργησε.

Με βάση τα διεθνή πρότυπα, το ΕΚΠΑ υστερεί σε χώρους. *Συνολικά θα έπρεπε να επταπλασιασθούν οι διαθέσιμοι για Βιβλιοθήκες χώροι, για να ανταποκριθεί το σύστημα στις διεθνείς προδιαγραφές!* Σε ορισμένες Σχολές η κατάσταση είναι μάλιστα απελπιστική: Στη ΝΟΠΕ π.χ. θα έπρεπε να αυξηθούν οι χώροι κατά 17 φορές! Και φυσικά θα έπρεπε να ληφθούν υπ' όψιν και οι απαιτήσεις για τη λειτουργικότητα των χώρων. Δεν αρκούν τα βιβλιοστάσια, αφού οι Βιβλιοθήκες δεν είναι απλά αποθήκες, αλλά απαιτούνται εξειδικευμένοι χώροι για αναγνωστήριο, για τερματικά, για εκδηλώσεις, για το προσωπικό υποστήριξης κλπ.

Τα προηγούμενα αναδείχνουν με σαφήνεια την κλίμακα της προσπάθειας που πρέπει να γίνει. Θα πρέπει, όπως σημειώσαμε, να *ενθαρρυνθούν ώριμες ενοποιήσεις* και να *διατεθούν ορθολογικότερα διαθέσιμοι χώροι* (π.χ. Χημείο).

9. Τώρα, εκτός από το κτηριακό και τη μορφή της ενοποίησης των Βιβλιοθηκών, έχουν τεθεί περαιτέρω προβλήματα. Ορισμένα αφορούν *το προσωπικό και τη στελέχωση* δηλαδή τον αριθμό, τα προσόντα, τις διαδικασίες προσλήψεων που σήμερα είναι ακόμη προβληματικές, και μάλλον αντανακλούν μια πελατειακή προσέγγιση, την κατανομή με βάση σαφή κριτήρια, την επιμόρφωση και οπωσδήποτε απαλλαγή του προσωπικού των Βιβλιοθηκών από άλλα καθήκοντα (πράγμα που θέτει ζητήματα σχετικής ανεξαρτησίας του συστήματος)².

Δυο λόγια για τις διαδικασίες: Η Επιτροπή Έργου απεφάσισε στη συνεδρίαση της 4.5.1997 να ζητήσει προκηρύξεις θέσεων, οι οποίες θα ανταποκρίνο-

2. Βλ. διεξοδική ανάλυση σε κείμενο του Βαλσαμή Βαλσαμάκη.

νταν στις προδιαγραφές ενός εκσυγχρονισμένου συστήματος (πρόταση Βουδούρη). Στην επιλογή *Θα πρέπει να συμμετέχουν μέλη της Επιτροπής Έργου*. Με τον τρόπο αυτό θα αποφευχθεί η διαρροή πόρων για άλλους σκοπούς. Και οπωσδήποτε δεν είναι η Επιτροπή Ερευνών το καταλληλότερο όργανο για να κρίνει τις ανάγκες των Βιβλιοθηκών, ούτε έχει την ευθύνη για το έργο αυτό. Γιατί η λογική δεν επιβάλλεται;

Μια ειδική πτυχή της στελέχωσης είναι η *διάθρωση του προσωπικού*. Πρέπει να γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα σε βιβλιοθηκονόμους και επιστημονικό προσωπικό από τη μια μεριά και βοηθητικό προσωπικό από την άλλη. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι διοικητικοί υπάλληλοι υποστήριξης (τοποθέτηση σε ράφια, φωτοτυπίες, έλεγχος μηχανών, σφράγιση υλικού, βιβλιοδεσία...), οι γραμματείς, οι κλητήρες κλπ. Σε οργανωμένες βιβλιοθήκες του εξωτερικού το βοηθητικό προσωπικό υπερτερεί του ειδικευμένου. Όχι όμως στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου έχουμε περισσότερους βιβλιοθηκονόμους από βοηθητικό προσωπικό (60% βιβλιοθηκονόμοι!). Αυτό σημαίνει ότι *το ειδικευμένο προσωπικό κάνει δουλειές που δε θα έπρεπε να αναλαμβάνει, γίνεται "παιδί για όλες τις δουλειές" σε βάρος τελικά του κυρίως έργου του*.

Επίσης, το προσωπικό των Βιβλιοθηκών θα πρέπει να *απαλλαγεί από άλλα καθήκοντα διοικητικής φύσης που δεν σχετίζονται με τη λειτουργία των Βιβλιοθηκών*, όπως επέτυχαν ορισμένες Σχολές, Τμήματα και Τομείς κατά τρόπο παραδειγματικό.

Κρίσιμη για τη λειτουργία του νέου συστήματος θα είναι και η *επιμόρφωση* του υπάρχοντος προσωπικού.

Σε στενή σχέση με τα προηγούμενα θα πρέπει να εξετασθεί και η δημιουργία *οργανογραμμάτων*, καθώς και η πλήρης περιγραφή των λειτουργιών (εργασιών) που πρέπει να επιτελούνται σε μια Βιβλιοθήκη. Οργανογράμματα και job description θα επιτρέψουν τον καλύτερο καταμερισμό των έργων, τον εξορθολογισμό των προσλήψεων, την αποκατάσταση της ιεραρχίας και τον έλεγχο του αποτελέσματος. Πρόκειται για στοιχειώδη μέτρα σε κάθε σύγχρονη οργάνωση.

Σήμερα, όπως διαπιστώνεται και στο σχετικό κεφάλαιο της μελέτης, υπάρχει πλήρης έλλειψη προσδιορισμού καθηκόντων (σύμπτωμα και αυτό μιας γενικότερης παθογένειας στην ελληνική διοίκηση)³.

10. Περαιτέρω θέματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν αφορούν τις συλλογές⁴, όπου *ιδιαίτερη προσπάθεια απαιτείται για την καταγραφή του υπάρχοντος υλικού και την "εξυγίανση" των διαδικασιών εμπλουτισμού των Βιβλιοθηκών*⁵, τα συστήματα δανεισμού⁶, όπου η δαπάνη είναι μεγάλη, ο εξοπλι-

3. Βλ. ανάλυση Β. Βαλσαμάκη.

4. Βλ. πρωτογενές κείμενο της Δ. Μάρκου.

5. Ibid.

σμός με βάση τις διεθνείς προδιαγραφές⁷ η χρηματοδότηση, όπου η εικόνα είναι σήμερα παντελώς σκοτεινή, ενώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι υπάρχει και μια αδικαιολόγητη *τάση κρυψίνοιας στις υπηρεσίες*, όσον αφορά τα σχετικά στοιχεία. Ουσιώδης είναι συναφώς η *διάκριση ανάμεσα σε τρέχουσες δαπάνες, αποσβέσεις και νέες επενδύσεις, για την οποία θα πρέπει να υπάρχει σαφής εικόνα*, πράγμα που δε συμβαίνει σήμερα. Ίσως προς την κατεύθυνση αυτή θα βοηθούσε η καθιέρωση χωριστού λογαριασμού στο Πανεπιστήμιο⁸.

11. Η λύση των προβλημάτων που αναφέραμε (κτηριακό, θεσμικό, οργανωτικό κλπ.) απαιτούν ενεργό και μακρόπνοη πολιτική από πλευράς Πανεπιστημιακών Αρχών. Πρέπει να υπάρξει πολιτική βούληση στο θέμα αυτό (και σε άλλα). Με την προϋπόθεση ότι τίθενται σαφείς στόχοι (ενοποίηση Βιβλιοθηκών, νέοι χώροι, εναρμόνιση προγραμμάτων του ΕΚΠΑ, οργανογράμματα κλπ.), μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι πόροι του προγράμματος ως κίνητρα για όσους Τομείς και για όσα Τμήματα θέλουν να συνεργασθούν, με άλλα λόγια ως κίνητρα για να αλλάξουν οι δομές στο σύστημα Βιβλιοθηκών.

Αυτή ακριβώς είναι η μεγάλη πολιτική επιλογή: *Ή θα χρησιμοποιηθούν οι πόροι για βελτιώσεις, οι οποίες είναι αναγκαίες αλλά δε συνεπάγονται άλματα, ή θα αξιοποιηθούν για να γίνουν μερικές δραστικότερες αλλαγές στο μέτρο του δυνατού.*

6. Για περισσότερα στοιχεία βλ. κείμενο και αναλυτικούς πίνακες της Γ. Κωστάκη και του Θ. Πανταζή.

7. Βλ. κείμενο της Σπ. Κασίμη και της Α. Πλατάνου.

8. Μια πρώτη απόπειρα έγινε από τον Παναγιώτη Λιαργκόβα σε συνεργασία με τις κ. Δ. Παπαδάτου και Γ. Κανγά.